

DOKTORANDSKÉ PŘÍSPĚVKY

Právní status a postmortální ochrana nascitura v České republice

Legal Status and Post-Mortal Protection of a Nasciturus in the Czech Republic

Jakub Valc*

Abstrakt

Otázkami souvisejícími s počátkem lidského života a jeho statusem v průběhu prenatálního vývoje se již od nepaměti zabývají odborníci nejen z oblasti biologie, filozofie či etiky, ale také právní vědy. V tomto obledu se diskuze zaměřuje zejména na zodpovězení výchozí otázky, zda je již embryo či plod nositelem práva na život. Nelze však opominout, že každý začátek života má přirozeně také svůj konec. Z toho důvodu je nutné zabývat se tím, zda je nasciturovi poskytována náležitá ochrana za předpokladu, že se nedožije porodu. Přestože nebyla v minulosti věnována této problematice zvýšená pozornost, v ČR ke změně došlo v souvislosti s přijetím novely zákona o pohřebnictví a souvisejících právních předpisů, která se zásadním způsobem dotkla rovněž oblasti nakládání s pozůstatky dítěte, které se nedožilo porodu, včetně jeho postmortální ochrany. Cílem článku je analýza dotčené právní úpravy, a to včetně její komparace s právními předpisy, které poskytují nasciturovi během života odlišnou úroveň právní ochrany než po smrti.

Klíčová slova

Nasciturus; právní status; plod po potratu; mrtvě narozené dítě; postmortální ochrana.

Abstract

Questions related to the beginning of a human life and its status during prenatal period have been dealt not only by biologists, philosophers, ethicists, but also by legal scientists. In this regard, the discussion is focused primarily on answering the initial question, whether an embryo or a fetus has already a right to life. However, it can not be neglected that every beginning of a human life naturally has its end. For this reason, it is necessary to consider whether an unborn child is enough protected if he dies before the birth. Although practically no attention has been paid to this issue in the past, in the Czech republic the change has taken place in connection with the adoption of the funeral law amendment and related legal regulation, which also had fundamental consequences in the area of legal protection and manipulation with the remains of child, dying before the birth. The aim of this article is to analyze the above legislation, including its comparison with the legislation that gives an unborn child during prenatal period a different level of legal protection than after the death.

Keywords

Nasciturus; Legal Status; Aborted Fetus; Stillborn Child; Post-Mortal Protection.

* JUDr. Jakub Valc, doktorand, Katedra právní teorie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Ph.D. student, Department of Legal Theory, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: jakubvalc@seznam.cz

Úvod

V oblasti lidskoprávního diskurzu se můžeme setkat s mnoha problematickými otázkami, jejichž počet historicky přímo úměrně narůstal s postupným rozvojem právního a demokratického státu a souvisejícího rozšiřování katalogu lidských práv a svobod nejen na vnitrostátní či regionální, ale zejména mezinárodní úrovni. Jinak tomu není ani v případě ochrany člověka v průběhu prenatalního vývoje, která je v současné době do značné míry ovlivněna nejen společenským, ale také progresivním biotechnologickým vývojem, umožňujícím vědcům zasahovat do oblastí života, které byly lidskému poznání v minulosti zcela zapovězeny. V tomto kontextu lze hovořit nejen o tradičním tématu interrupcí, ale zejména o vědeckých pokusech na embryích či nejruznějších procedurách v oblasti reprodukční medicíny. S tím zajisté vyvstává celá řada eticko-právních problémů, které se týkají základní otázky, kdo nebo co je to nenarozené dítě a zda jej můžeme považovat za osobu, která je nositelem práva na život a lidské důstojnosti.

Těmto otázkám by měla být věnována zásadní pozornost, neboť jejich zodpovězení podle našeho názoru v podstatě podmiňuje úvahy o statusu nenarozeného dítěte a úrovni jeho právní ochrany, ať už v rovině *de lege lata* nebo *de lege ferenda*. Na druhou stranu by mělo být reflektováno, že život každého člověka nevyhnutelně směřuje ke svému konci, což ovšem nelze interpretovat způsobem, že by v tomto okamžiku docházelo k zániku nejen jeho biologické, ale také právní existence, a to s ohledem na zákonnou úpravu nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky. Naopak můžeme v tomto kontextu hovořit o postmortální ochraně, což je specifická oblast právní regulace, které budeme v následujícím výkladu věnovat zvýšenou pozornost, a to zejména s ohledem na nedávno přijatou legislativní změnu, jejímž cílem bylo mimo jiné zajištění důstojnějšího nakládání s plodem po potratu a pozůstatky mrtvě narozeného dítěte. Jaký má tedy nenarozené dítě právní status? Došlo uvedenou novelou k posílení jeho postmortální ochrany? Pokud ano, koresponduje se současným pojetím a úrovní ochrany člověka v průběhu prenatalního vývoje?

1 Status nascitura a fikce jeho právní neexistence

Jak již bylo výše uvedeno, pokud chceme kriticky analyzovat úroveň postmortální ochrany nenarozeného dítěte, musíme se nejprve zabývat tím, zda lze embryo či plod v jednotlivých stádiích prenatalního vývoje skutečně považovat za člověka a také osobu, která je nositelem práv.¹ V tomto ohledu podle našeho názoru hraje zcela klíčovou roli, zda vycházíme z přirozenoprávní koncepce lidských práv, opakovaně deklarované na mezinárodní úrovni, a to počínaje Všeobecnou deklarací lidských práv z roku 1948,

¹ Jinými slovy se tímto způsobem můžeme zabývat příčinami či motivy, které vedly k iniciování změny právní úpravy v oblasti pohřebnictví ve prospěch mrtvě narozeného dítěte a plodu po potratu. Pokud totiž není nasciturus *de lege lata* osobou, proč by s ním mělo být posmrtně jako s osobou zacházeno?

kteřá sice nebyla z formálního hlediska právně závazná, ale stala se hodnotovým základem všech pozdějších lidskoprávních kodifikací.² V jejich duchu nelze existenci lidských práv a svobod podmiňovat uznáním ze strany státní moci, neboť ta může rozhodovat pouze o tom, zda jim poskytne adekvátní právní ochranu. To znamená, že lidská práva a svobody náleží každému proto, že je člověkem, tedy příslušníkem lidského druhu.³ Ve vztahu k námi řešenému tématu je tak zcela zásadní zabývat se tím, zda je embryo či plod člověkem a také lidskou osobou, která je nositelem úplného právního statusu.

Je logické, že se částečně dostáváme mimo oblast právní regulace, neboť stanovení počátku a vývoje lidského života není záležitostí práva, ale především biologie.⁴ Ta nám poskytuje již poměrně dlouhou dobu empiricky ověřitelné poznatky, dle kterých dochází v okamžiku početí ke vzniku geneticky zcela jedinečného organismu, který je nepochybně člověkem, tedy příslušníkem lidského druhu.⁵ Pokud bychom dále aplikovali výše uvedenou přirozenoprávní koncepci, mohli bychom dospět k jednoduchému závěru, že nenarozené dítě je ve všech stádiích vývoje prokazatelně člověkem, tedy nositelem lidských práv. Bylo by ovšem poněkud pokrytecké konstatovat, že tímto je odborná diskuze ohledně statusu nenarozeného dítěte ukončena, protože se jedná pouze o jeden z přístupů, který rozhodně nemůžeme z pozitivně-právního hlediska považovat za dominantní. Naopak je třeba doplnit, že klíčovou roli hraje v tomto ohledu hodnocení biologických poznatků. Někteří autoři se stejně jako my přiklání k tomu, že při stanovení právního statusu nascitura neboli toho, kdo se má narodit, je nutné vycházet výhradně z toho, že každému člověku je třeba poskytovat stejnou právní ochranu, a to bez jakékoliv diskriminace, tedy bez ohledu na to, v jakém se aktuálně nachází stavu či stádiu vývoje.⁶ V opačném případě by totiž bylo nutné individuálně rozlišovat úroveň lidskoprávní

2 Některá ustanovení Všeobecné deklarace lidských práv mají však z hlediska závaznosti charakter mezinárodního zvykového práva. Srov. Human Rights: A Basic Handbook for UN Staff. *Office of the High Commissioner for Human Rights* [online]. S. 5 [cit. 27. 5. 2018]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/HRhandbooken.pdf>

3 WAGNEROVÁ, Eliška et al. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 70. ISBN 978-80-7357-750-6.

4 Právo by pak podle našeho názoru mělo biologické poznatky o počátku lidského života reflektovat a přizpůsobit jim koncepci dotčené právní úpravy. Přestože se tedy jedná o odlišné vědní obory, ve vztahu k problematice stanovení statusu nascitura je nezbytná jejich vzájemná kooperace.

5 CONDIC, Maureen L. When Does Human Life Begin? A Scientific Perspective. *The Westchester Institut: For Ethics and Human Person* [online]. 2008, roč. 1, č. 1, s. 5–6 [cit. 27. 5. 2018]. Dostupné z: https://bdfund.org/wp-content/uploads/2016/05/wi_whitepaper_life_print.pdf

6 V tomto ohledu se nemusí jednat pouze o spíše již ojediněle používanou argumentaci odkazující se na metafyzické (náboženské) zdůvodnění počátku lidského života, která je používána zejména katolickou církví a je někdy výslovně podřazována pod pojem ontologický personalismus. Setkat se naopak můžeme s přístupem označovaným jako animalismus, který v tomto ohledu vychází právě z empiricky ověřitelných poznatků o počátku lidského života a požadavku na respektování jeho důstojnosti. K vymezení animalismu viz ČERNÝ, David a Martina JURIGOVÁ. Lidské embryo v perspektivě bioetiky. In: ČERNÝ, David et al. (eds.). *Lidské embryo v perspektivě bioetiky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 87–92. ISBN 978-80-7357-648-6.

ochrany u každého jednotlivce a odstupňovat ji podle stáří, zdravotního stavu či jiného aspektu přirozeného vývoje. Rozhodné je podle našeho názoru pouze to, že již v okamžiku početí je veškerý další vývoj člověka až do jeho klinické smrti předem determinován a je tak přirozeně dán ve smyslu aktivní potence.⁷

Naopak se však můžeme setkat s přístupy, které kladou více či méně jasnou (časovou) hranici mezi tím, kdy se člověk stává člověkem a kdy lidskou osobou. Jedná se převážně o tzv. funkcionální pojetí, v rámci kterého je za osobu považován pouze jedinec disponující konkrétními vlastnostmi či schopnostmi. Přestože můžeme v tomto ohledu rozlišovat širokou škálu argumentů zpochybňujících individualitu embrya, mezi dominující přístupy patří v současné době ten, který zohledňuje psychologické faktory, tedy úroveň vědomí a existenci personální identity.⁸ Naším cílem je však zabývat se nadále především tím, jak se tyto názorové proudy či přístupy projevují v oblasti právní regulace. V tomto ohledu je vhodné poznamenat, že ani ve vztahu ke stanovení právní ochrany nenarozeného dítěte nepanuje v současné době mezi jednotlivými demokratickými státy konsensus. Jedná se o důsledek mnoha faktorů, jako je rozdílná kultura a historický vývoj či zdrženlivý přístup na straně mezinárodních a nadnárodních organizací.⁹ Konkrétně lze poukázat na Evropskou unii, která nedisponuje žádnou ucelenou legislativou na úrovni sekundárního práva v oblastech souvisejících s biomedicínskými zásahy do podstaty a vývoje člověka v průběhu prenatálního vývoje. Jinak tomu není ani v případě Rady Evropy, která disponuje významným lidskoprávním dokumentem ve smyslu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která v čl. 2 odst. 1 stanovuje že: „Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zhaben života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“ Problémem je ovšem skutečnost, že stejně jako v jiných mezinárodních smlouvách obdobného charakteru je ve vztahu k vymezení oprávněných subjektů, tedy nositelů práva na život, použit poměrně neurčitý pojem „každý“. Je tedy otázkou, zda pod něj můžeme subsumovat s ohledem na již uvedenou přirozenoprávní koncepci každého člověka či lidskou bytost, k jejímuž vzniku nepochybně dochází již v okamžiku početí,

⁷ VALC, Jakub. Hodnotové pojetí a právní ochrana nenarozeného života v kontextu biomedicínského vývoje. *Jurisprudence*, 2017, roč. 26, č. 4, s. 17. ISSN 1802-3843.

⁸ Úvahy o postupném vývoji člověka nejen z fyzického, ale také duševního hlediska, můžeme v určitém pojetí pozorovat již u antických filozofů či Tomáše Akvinského. Na funkcionálním pojetí bylo poté založeno rovněž vnímání osoby Johna Locka. Srov. ERK, Christian. Potential Persons or Persons with Potential? A Thomistic Perspective. *Ethics in Biotechnologies* [online]. 2012, roč. 5, č. 3, s. 106–109 [cit. 29. 5. 2018]. Dostupné z: http://www.bioethica-forum.ch/docs/12_3/07_Erk.pdf

⁹ To je samozřejmě ovlivněno nedostatkem konsensu mezi členskými státy, které rozhodují o tom, jaké oblasti budou z hlediska regulace v kompetenci příslušné mezinárodní organizace.

nebo jen ty jedince, kteří splňující některé další požadavky, které jsou ve funkcionálním pojetí od osoby vyžadovány.¹⁰

K odstranění těchto pochybností by přirozeně měla dopomoci interpretace dotčeného ustanovení, kterou je pověřen Evropský soud pro lidská práva (dále též „ESLP“). Bohužel ani v tomto ohledu neexistuje žádné rozhodnutí, které by poskytovalo jednoznačnou odpověď na otázku, jaká by měla být úroveň ochrany člověka v průběhu prenatalního vývoje. Přestože se k této otázce ESLP opakovaně vyjadřoval, a to zejména v rámci přezkumu právní regulace v oblasti interrupcí či umělého oplodnění, jakožto jednoho z postupů v oblasti reprodukční medicíny, nezaujal jednoznačné stanovisko. Z jeho závěrů lze spolehlivě dovodit pouze to, že nenarozené dítě není nositelem práva na život ve smyslu čl. 2 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.¹¹ Naopak se příslušný soud výslovně odmítl zabývat reflexí či hodnocením biologických poznatků ohledně počátku a vývoje lidského života, neboť podle jeho názoru nepanuje v této oblasti doposud konsensus a právní ochrana nenarozeného dítěte je tak primárně záležitostí členských států, které v tomto ohledu disponují volným uvážení.¹²

Důsledkem je přirozeně stav, kdy jednotlivé státy mají často zcela odlišnou legislativu, která je poté pojmána extrémně liberálním či naopak restriktivním způsobem. Jako vhodný příklad lze uvést právě problematiku interrupcí, neboť se můžeme setkat jednak se státy, které umožňují jejich provedení na prostou, byť časově limitovanou žádost ženy, ale naopak také s těmi, které interrupce připouštějí pouze v taxativně stanovených

¹⁰ Pochybnosti vyvolává také skutečnost, že některé mezinárodní dokumenty nepoužívají z hlediska vymezení subjektu právní ochrany či nositele lidských práv pojem každý, ale lidská bytost, za kterou je obecně považován člověk v jakémkoliv stádiu vývoje. Není totiž v současné době zpochybnitelné, že již zygota či embryo je z genetického hlediska nejen živým organismem, ale také příslušníkem lidského druhu. Explicitně lze uvést například čl. 6 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (vyhláška č. 120/1976 Sb.) a čl. 2 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně (sdělení č. 96/2001 Sb. m. s.). Srov. VALC, Jakub. Má opravdu „každý“ právo na život? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, roč. 24, č. 4, s. 601–602 [cit. 29. 5. 2018]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/viewFile/6250/5620>

¹¹ Klíčovým byl zejména rozsudek ESLP ze dne 8. 7. 2004, stížnost č. 53924/00, věc *Vo proti Francii*, který se týkal případu nechtěného ukončení těhotenství v průběhu fetálního období, a to v důsledku jednání lékaře v rozporu s postupy lege artis. Příslušný soud dospěl k závěru, že nelze nenarozené dítě považovat za nositele práva na život, a to také v důsledku toho, že by musel opačný závěr vést k zákazu interrupcí a tedy ke znemožnění každé ženy realizovat její právo na soukromý a rodinný život. Ke stejnému závěru poté Velký senát ESLP dospěl také v rozsudku ze dne 10. 4. 2007, věc *Evansová proti Spojenému království*, stížnost č. 6339/05. Přestože se primárně jednalo o kolizi práva na soukromí stěžovatelky a jejího bývalého partnera, kteří v minulosti společně usilovali o početí dítěte pomocí metody umělého oplodnění, ESLP se ve vztahu ke stížnosti stěžovatelky vyjadřoval také k právu na život zamraženého embrya, resp. se spíše odkázal na již učiněné závěry ve věci *Vo proti Francii*.

¹² Jedná se o již tradičně uplatňovanou zásadu margin of appreciation, na kterou se ESLP často odkazuje právě ve věcech týkajících se oblastí biomedicíny, jako jsou nejen interrupce, ale také problematika asistované reprodukce či náhradního mateřství. Daná zásada byla ostatně uplatněna již za působnosti Komise pro lidská práva, a to např. v jejím rozhodnutí ze dne 19. 5. 1992, stížnost č. 17004/90.

případech, zohledňujících ochranu života a zdraví těhotné ženy.¹³ Nejedná se samozřejmě o jedinou problematickou oblast, protože s podobným přístupem se můžeme setkat také v případě provádění embryo-destruktivních výzkumů či nakládání s embryi pro účely realizace procesu umělého oplodnění, popř. jeho speciální podoby ve formě náhradního mateřství. Mohli bychom se ptát, co je špatného na tom, když si každý stát samostatně upraví podmínky aplikace biomedicíny s ohledem na své kulturní a právní odlišnosti. V tomto ohledu si je nutné uvědomit, že žádný stát neexistuje ve vakuu, ale nachází se v mezinárodním společenství států, které je v současné době vlivem narůstající globalizace a politické spolupráce stále více propojeno. To nepochybně vede také k pohybu osob, kapitálu, zboží a služeb, což ostatně není náhodou výčet čtyř základních svobod, které by měly být uplatňovány v rámci území členských států Evropské unie.¹⁴ Přirozeně však mají zdravotní či specifické zdravotní služby jiný standard a důsledky, než každodenně využívané služby související s uspokojováním jiných lidských potřeb, což vede k celé řadě problémů, kterými se opakovaně musel zabývat rovněž ESLP, a to zejména ve vztahu k negativním jevům označovaným jako potratová a dětská turistika.¹⁵ Tyto problémy pak mají zcela zásadní vliv na právní postavení dítěte, a to nejen před narozením, ale v některých případech rovněž v období dospívání a utváření identity.¹⁶

Pokud se dále zaměříme výhradně na právní ochranu nascitura v České republice, ta je primárně stanovena ústavním zákonem č. 2/1993 Sb., Listina základních práv

¹³ Pokud se jedná o příklady restriktivní právní úpravy, pak je kromě Latinské Ameriky a Afriky vhodné uvést zejména katolické Irsko a Polsko, což nepochybně souvisí s jejich historickým a kulturním vývojem. Pokud se jedná o Irsko, tam je provedení interrupce připuštěno pouze v případě ohrožení života ženy, a to v kontextu rozsudku Nejvyššího soudu Irska ze dne 5. 5. 1992, sp. zn. [1992] IESC 1, [1992] 1 IR 1. V Polsku je pak možné podstoupit umělé ukončení těhotenství pouze ze tří taxativně stanovených důvodů, jako je ohrožení života či zdraví ženy, poškození plodu a je-li těhotenství důsledkem trestného činu. Liberální právní úpravu naopak nalezneme například ve Francii, Spojených státech amerických, Slovensku či České republice, kde je interrupce umožněna na prostou žádost ženy až do 12. týdne těhotenství. Srov. HIRVONEN, Ewa. Polish Abortion Tourism. *Laurea* [online]. 2017, s. 6–7 [cit. 31. 5. 2018]. Dostupné z: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/138222/thesis_Ewa_Hirvonen.pdf?sequence=1

¹⁴ Za nerespektování volného pohybu služeb v rámci EU je ostatně kritizována Česká republika z důvodu toho, že neumožňuje provedení interrupce ženě, která na českém území pobývá jen přechodně, jak vyplývá z ust. § 10 zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství. Důvodem je skutečnost, že interrupce lze dle rozsudku Soudního dvora EU ze dne 4. 10. 1991, věc C159/90, považovat za službu ve smyslu čl. 60 Smlouvy o EHS.

¹⁵ Problémy spojené s turistikou v oblasti náhradního mateřství, resp. tzv. baby turistikou, řešil ESLP ve více případech: rozsudek ESLP ze dne 26. 6. 2014, věc *Mennesson proti Francii*, stížnost č. 65192/11; rozsudek ESLP ze dne 26. 6. 2014, věc *Labassee proti Francii*, stížnost č. 65941/11; rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 24. 1. 2017, věc *Paradiso a Campanelli proti Itálii*, stížnost č. 25358/12. V žádném z těchto případů, byť měly za následek zásah do soukromého a rodinného života dítěte ve vztahu k nezapsání jeho rodičů (objednatelského páru) do matřiky či odnětí a svěření do náhradní rodinné péče z důvodu porušení mezinárodních podmínek adopce, nevyslovil ESLP jednoznačný závěr o tom, zda a jak by mělo být náhradní mateřství regulováno, popř. zda by mělo být zcela zakázáno.

¹⁶ V tomto ohledu se jedná o praktickou ukázkou toho, že nejasné a nejednotné stanovení právního statusu nenarozeného dítěte vede ke vzniku celé řady problémů, které jsou mnohdy přeshraničního charakteru.

a svobod, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Listina“), která je součástí ústavního pořádku. Již v preambuli daného právního předpisu, která sice není přímo aplikovatelná, ale má zásadní vliv na interpretaci a stanovení hodnotové orientace, můžeme nalézt odkaz na přirozenoprávní pojetí lidských práv.¹⁷ Obdobně pak můžeme vycházet také ze souvisejícího čl. 1 Listiny, které stanovuje, že: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*“ Jednak je třeba poukázat na skutečnost, že v daném ustanovení je použito slovo „lidé“ či v jednotném čísle „člověk“.¹⁸ Jak již bylo uvedeno, jen stěží by bylo možné v současné době moderních technologií a odborných poznatků z oblasti biologie zpochybnit, že za člověka lze považovat také embryo či plod v jednotlivých stádiích vývoje.¹⁹ Současně je možné vycházet z vlastností lidských práv, mezi které výslovně patří nezadatelnost, nezcižitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost, což potvrzuje již uvedenou přirozenoprávní teorii, že existence lidských práv není závislá na vůli ústavodárce, neboť je nevytvářívá a nemůže je ani zrušit.²⁰ Již na základě těchto skutečností bychom mohli považovat za samozřejmé, že také nenarozené dítě bude nositelem lidských práv, a to rovněž s ohledem na zákaz diskriminace stanovený v čl. 3 odst. 1 Listiny, který je doplněn pouze demonstrativním výčtem, což znamená, že je zakázána rovněž diskriminace z výslovně neuvedených důvodů, jako je například věk či lépe řečeno stádium vývoje.²¹

Situace ovšem není tak jednoduchá, a to zejména s odkazem na čl. 6 odst. 1 Listiny, který stanovuje že: „*Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.*“ V něm totiž ústavodárce po vzoru uvedených lidskoprávních dokumentů použil k vymezení nositelů práva na život pojem každý. K tomu ovšem ve druhé větě doplnil, že život před narozením je hoden ochrany. Je tedy otázkou, jak lze dané ustanovení interpretovat, a to zejména proto, že v jiných ustanoveních Listiny, jako je například čl. 7 a čl. 10, je naopak použit pojem osoba, což může, jak jsme již dříve naznačili, vyvolávat různé konotace. Pokud budeme v tomto ohledu vycházet z historického výkladu, pak bylo přijetí dikce čl. 6 odst. 1 Listiny nepochybně výsledkem politického konsensu, neboť v rámci jednání společné schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů roku 1991 bylo prezentováno mnoho jiných návrhů znění dotčeného ustanovení, včetně takových, které

¹⁷ Srov. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07.

¹⁸ Na tento aspekt poukazujeme zejména z důvodu toho, že v některých ustanoveních Listiny je naopak použit pojem osoba, který může být interpretován různým způsobem (ontologické a funkcionální pojetí), jak bude dále upřesněno.

¹⁹ Jak jsme již uvedli, diskurz v otázce statusu nenarozeného dítěte se zabývá zejména tím, kdy se člověk stává osobou, nikoliv lidským organismem, kterým je nepochybně od početí až do klinické smrti (ve smyslu postmortální ochrany rovněž po tomto okamžiku).

²⁰ WAGNEROVÁ, Eliška et al. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 70. ISBN 978-80-7357-750-6.

²¹ Tento závěr lze samozřejmě přijmout pouze za předpokladu, že budeme inklinovat k ontologickému, nikoliv funkcionálnímu chápání osoby. V opačném případě, pokud by nebyl nasciturus považován za nositele práv, nelze uvažovat o žádné formě diskriminace.

stanovovaly právo na život od početí či právo každého se narodit apod. Nebyla však přijata také s ohledem na skutečnost, že by musela vést k naprostému zákazu interrupcí, což by vedlo nejen k omezení dosavadního rozsahu autonomie těhotné ženy rozhodovat na základě zákonem stanovených podmínek o svém těhotenství, ale také souvisejícímu zatížení sociálního systému.²² Z těchto indicií lze dovodit, že úmyslem ústavodárce nebylo subsumovat nascitura pod pojem každý, tedy osobu, která je nositelem práva na život. V tomto ohledu nelze vycházet z judikatury Ústavního soudu České republiky, neboť se doposud nezabýval podrobným výkladem čl. 6 odst. 1 Listiny.²³ Na druhou stranu o tomto závěru svědčí související zákonná úprava, umožňující destruktivní či nedůstojné zásahy do tělesné integrity a vývoje nenarozeného dítěte. Pokud by bylo nositelem práva na život, pak by zajisté nemohlo docházet k provádění interrupcí na žádost, destruktivním výzkumům na embryích nebo k jejich zvěčňování v souvislosti s prováděním postupů asistované reprodukce.²⁴

Doposud jsme se pohybovali výhradně v rovině veřejnoprávní regulace. Je však vhodné poukázat na to, že o ochraně nascitura můžeme hovořit také v kontextu právních předpisů v oblasti práva soukromého. Jedná se zejména o obecný právní předpis ve smyslu zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „NOZ“), který upravuje rovněž osobnostní práva. Můžeme však považovat za osobu také nenarozené dítě? Odpověď na tuto otázku nám poskytuje ust. § 25 NOZ, které stanovuje, že: „*Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.*“ Z dikce daného ustanovení můžeme ohledně soukromoprávního statusu nascitura dovodit několik dílčích závěrů. Hned v první větě je zakotvena právní fikce, podle které je počaté dítě považováno za narozené, tedy za osobu, která je nositelem právní osobnosti, dříve označované jako způsobilost k právům a povinnostem. Status osoby nicméně nabývá pouze za podmínky, že je to v jeho

22 KRATOCHVÍL, Miroslav. Text návrhu na zrušení zákona o umělém přerušení těhotenství. In: STODOLA, Jiří a Miroslav KRATOCHVÍL (eds.). *Nejmenší z nás 2015. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením* [online]. Moravská Ostrava: Bios, 2016, s. 15–36 [cit. 2. 6. 2018]. ISBN 978-80-905358-4-8. Dostupné z: <http://nejmensiznas.cz/wp-content/uploads/2016/06/sbornik2015.pdf>

23 Lze odkázat pouze na dva případy, kdy bylo neúspěšně usilováno o zrušení liberální právní úpravy interrupcí. Ústavní soud však ani jeden z těchto návrhů v usnesení ze dne 15. 12. 1994, sp. zn. III. ÚS 169/94, a ze dne 11. 9. 2008, sp. zn. III. ÚS 1972/08, meritorně neprojednal. Je ovšem možné analogicky vycházet z nálezu Ústavního soudu Slovenské republiky ze dne 4. 12. 2007, sp. zn. PL. ÚS. 12/01, v němž byla ochrana nenarozeného dítěte v kontextu přezkumu slovenské interrupční legislativy označena za ústavní hodnotu, která nedosahuje základního práva, tedy ani práva na život. Atraktivita daného rozhodnutí je pak dána především podobností či téměř autenticitou české a slovenské ústavněprávní ochrany lidského života a interrupční legislativy.

24 K tomu srov. právní úpravu obsaženou nejen v již citovaném zákoně o umělém přerušení těhotenství, ale také v zákoně č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (ust. § 8 odst. 3 – výzkum na embryích do stáří 7 dnů), či v zákoně č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů (ust. § 9 odst. 1 – možnost zamrazení, darování či destrukce nadbytečných embryí).

zájmu, což lze interpretovat různým způsobem. Na jedné straně by mohlo být dovozeno, že není v zájmu nikoho, aby byl zatěžován povinnostmi. V takovém případě by ovšem postrádala tato právní konstrukce smysl, protože záměrem zákonodárce bylo umožnění toho, aby nasciturus mohl dědit či obecně nabývat vlastnických práv již v průběhu prenatálního vývoje.²⁵ Práva a povinnosti spolu ovšem tvoří nerozlučnou dvojici, což znamená, že je nelze ani v případě vlastnictví věci navzájem zcela eliminovat. Z toho důvodu je dle našeho názoru nutné přiklonit se k závěru, že posouzení toho, zda je určitá právní skutečnost nasciturovi ku prospěchu se bude odvíjet od konkrétních okolností případu, které budou muset být individuálně posuzovány.²⁶

Méně významnou funkci poté neplní v citovaném ustanovení ani druhá věta, zakotvující vyvratitelnou právní domněnku, že se dítě narodilo živé, čímž došlo k odstranění dosavadní právní nejistoty ohledně toho, zda počaté dítě nabývá práva ex nunc v okamžiku početí nebo až ex tunc po porodu, resp. narození.²⁷ Již od okamžiku početí tak může být nenarozené dítě nositelem práv, mezi která můžeme logicky subsumovat nejen práva majetková, ale také osobnostní povahy. Ať už zákonodárce tento důsledek zamýšlel či nikoliv, na nascitura se vztahuje rovněž ochrana osobnosti zakotvená především v ust. § 81 NOZ, který je znám jako tzv. generální klauzule: „*Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.*“ V druhém odstavci tohoto ustanovení je dále zakotven demonstrativní výčet součástí osobnosti člověka, jako je především život, zdraví a důstojnost. Je tedy možné již na tomto místě poukázat na určitý paradox, když dochází ke zjevnému (přínejmenším hodnotovému) rozporu mezi oblastí soukromoprávní a veřejnoprávní regulace²⁸, která umožňuje s nenarozeným dítětem v jednotlivých stádiích vývoje zacházet nedůstojným či dokonce destruktivním způsobem.²⁹

25 Možnost nabývání majetkových práv nenarozeným dítětem byla ostatně výslovně uvedena v důvodové zprávě k občanskému zákoníku. Srov. Důvodová zpráva k NOZ (konsolidované znění). *Justice.cz* [online]. © 2013–2015, Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 3. 6. 2018]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

26 FIALA, Josef et al. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 133–134. 978-80-7478-370-8.

27 K tomu srov. zakotvení právního statusu nascitura v dnes již neplatném ust. § 7 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění do 31. 12. 2013: „*Způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé.*“

28 Nelze hovořit přímo o rozporu právních předpisů, protože dle samotného ust. § 1 odst. 1 věty druhé NOZ platí, že: „*Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.*“

29 V tomto kontextu lze poté poukázat také na rozpor „uvnitř“ soukromoprávní úpravy, protože občanský zákoník na jednu stranu v ust. § 804 výslovně hovoří o náhradním mateřství a možnosti jeho realizace prostřednictvím institutu osvojení, ale současně v ust. § 1 odst. 2 zakazuje ujednání, která jsou mimo jiné v rozporu s právem týkajícím se postavení osob, včetně ochrany osobnosti. Snažíme se tak poukázat na skutečnost, že náhradní mateřství v podstatě spočívá v instrumentalizaci dítěte, jehož početí je předmětem smlouvy mezi náhradní matkou a objednatelským párem, přestože je nositelem soukromoprávního statusu osoby. Srov. VALC, Jakub. Asistovaná reprodukce a její vliv na právní status (nad)počatého embrya či dospívajícího dítěte. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online]. 2017, roč. 7, č. 3, s. 29–30 [cit. 4. 6. 2018]. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/152/132>

Ve vztahu k námi řešenému tématu, které se kromě širšího vymezení právního statusu nascitura týká také jeho postmortální ochrany, je vhodné doplnit, že ochrana osobnosti může být zákonným způsobem uplatněna také po smrti člověka, což souvisí s ust. § 92 odst. 1 NOZ: „*Lidské tělo je pod právní ochranou i po smrti člověka. Naložit s lidskými pozůstatky a s lidskými ostatky způsobem pro zemřelého nedůstojným se zakazuje.*“ Zde ovšem nastává další paradox, který vyvolává právní fikce zakotvená ve třetí větě ust. § 25 NOZ, neboť stanovuje, že na nascitura, který se nenarodí živý, se ex tunc hledí, jako by nikdy neexistoval.³⁰ To znamená, že pozbývají platnosti veškerá právní jednání, která byla vůči němu učiněna, neboť se jedná o neexistující subjekt, který nadále nemůže být nositelem práv. V podstatě je tedy nenarozené dítě v soukromoprávní rovině rovnoprávnou lidskou osobou pouze za podmínky, že nebude, ať už „legálně“ či nelegálně, usmrceno. Opravdu však není nasciturovi poskytována po smrti žádná soukromoprávní ochrana? Tato otázka nemůže být pravděpodobně jednoznačně zodpovězena, ale dle našeho názoru je třeba vycházet z toho, že již uvedené ust. § 92 odst. 1 NOZ stanovuje, že je zakázáno nakládat nedůstojně s lidskými pozůstatky a ostatky, pod které lze dle jejich definice uvedené v ust. § 2 písm. a) až d) novelizovaného zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o pohřbnictví“), podřadit také mrtvě narozené dítě a plod po potratu. Z toho lze tedy dovodit, že nasciturus, resp. jeho pozůstatky budou pod soukromoprávní ochranou i přes uzákonění fikce jeho právní neexistence.

2 Okamžik smrti jako rozhodná právní skutečnost

V rámci předcházejícího výkladu jsme tedy na základě analýzy příslušné právní úpravy na ústavní a zákonné úrovni poukázali na skutečnost, že v současné době není nenarozené dítě v České republice nositelem práva na život.³¹ Za určitou formu výjimky bychom mohli považovat pouze výše uvedený soukromoprávní status, jehož vymezení je ovšem v kontextu systematického výkladu občanského zákoníku do značné míry problematické, a to také díky tomu, že je jeho existence podmíněna dožitím se porodu. Jinak řečeno, nenarozené dítě je nositelem soukromoprávního statusu a osobnostních práv pouze za předpokladu, že nebude zabito.³² Nelze tedy považovat za zásah do jeho osobnostních práv, zahrnujících také ochranu života, zdraví a důstojnosti, pakliže

³⁰ K tomu je vhodné poznamenat, že také mrtvě narozenému dítěti jsou přidělovány identifikační údaje a je zapisováno do knihy narození, jak stanovuje ust. § 14 odst. 3 písm. a) zákona č. 301/2001 Sb., o matkách, jména a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

³¹ Minimálně ne z pohledu zákonodárce, což nevylučuje možnost, aby byl opačný názor vysloven Ústavním soudem, pakliže bude řízení před ním ohledně protiprávnosti některých ustanovení právních předpisů v oblasti interrupcí či výzkumu na embryích iniciováno.

³² V trochu odlišné perspektivě se nad daným problémem zamýšlel také český právní teoretik Tomáš Sobek. Srov. SOBEK, Tomáš. Paradox zabitého plodu. *Jiné právo* [online]. Publikováno 28. 2. 2011 [cit. 4. 6. 2018]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2011/02/tomas-sobek-paradox-zabiteho-plodu.html>

je těhotenství intencionálně ukončeno ať už v souladu nebo v rozporu s příslušným veřejnoprávním předpisem.³³

Je však vhodné připomenout, že fikci právní neexistence nascitura nelze v plném rozsahu vztáhnout rovněž na problematiku jeho postmortální ochrany, a to nejen v kontextu již citovaného ust. § 92 odst. 1 NOZ, ale také související veřejnoprávní regulace, týkající se nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky. Abychom se však mohli danou právní úpravou zabývat, musíme nejprve zodpovědět výchozí otázku, jak určit, zda se nasciturus dožil porodu či nikoliv. V tomto ohledu je nutné předně vycházet z ust. § 26 NOZ, který stanovuje, že smrt člověka se prokazuje veřejnou listinou vystavenou po prohlédnutí těla stanoveným způsobem. Podrobnosti zajisté soukromoprávní úprava neobsahuje a je tak třeba postupovat podle příslušných veřejnoprávních předpisů. Mezi ty patří rovněž vyhláška č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky (vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého). Pro účely našeho výkladu pak není rozhodný přímo obsah daného podzákonného právního předpisu, ale především jeho příloha, která obsahuje rovněž tzv. pokyny ke způsobu vyplnění Listu o prohlídce zemřelého. V jejím obsahu je totiž definováno narození živého dítěte jako „*úplné vypuštění nebo vynětí plodu z těla matčina, bez ohledu na délku trvání těhotenství, jestliže plod po narození dýchá nebo projevuje alespoň jednu ze známek života, a to je srdeční činnost, pulzující pupečníku nebo nesporný pohyb kosterního svalstva bez ohledu na to, zda byl pupečník přerušen nebo placenta připojena.*“

V opačném případě, pakliže není splněna ani jedna z výše alternativně stanovených podmínek narození živého dítěte, můžeme logicky hovořit o dítěti, které se porodu nedožilo. V tomto ohledu lze legislativně rozlišovat dva odlišné pojmy či právní kategorie, a to plod po potratu a mrtvě narozené dítě. Co se týče mrtvě narozeného dítěte, jeho zákonnou definici v právním řádu nenalezneme.³⁴ Je potřeba vycházet opět z přílohy vyhlášky o Listu o prohlídce zemřelého, kde je toliko v poznámce pod čarou uvedeno, že: „*Pro účely vyplnění Listu o prohlídce zemřelého se mrtvě narozeným dítětem rozumí plod narozený bez známek života, jehož porodní hmotnost je 500 g a více, nelze-li porodní hmotnost určit, narozený po dvacátém druhém dokončeném týdnu těhotenství, a nelze-li délku těhotenství určit, nejméně*

³³ Může ovšem nastat paradoxní situace, kdy se žena například již po uplynutí zákonem stanovené lhůty pro interrupci na žádost pokusí o ukončení těhotenství svépomocí, např. fyzickým násilím vůči zdravě se vyvíjejícímu plodu. V takovém případě sice ženu nelze nijak veřejnoprávně postihovat, protože je dle ust. § 163 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, trestně neodpovědná. To ovšem nijak nevylučuje její odpovědnost soukromoprávní, pakliže od svého jednání upustí a dítě se dožije porodu, byť například se zdravotním postižením, představujícím nepochybně újmu na zdraví, jejíž kompenzaci lze soudně požadovat. Srov. VALC, Jakub. Právní status nascitura v kontextu divergence soukromoprávní a veřejnoprávní regulace. In: STODOLA, Jiří a Miroslav KRATOCHVÍL (eds.). *Nejmenší z nás: konference o právní ochraně osob před narozením*. Moravská Ostrava: Bios – společnost pro bioetiku, 2017, s. 39–40. ISBN 978-80-905358-6-2.

³⁴ Výjimku nově tvoří pouze jeho podřazení pod pojem těla zemřelého, jak bude dále podrobněji rozvedeno.

25 cm dlouhý, a to od temene hlavy ke patě. “Za účelem vymezení mrtvě narozeného dítěte jsou tedy v právní úpravě opět alternativně stanoveny hraniční podmínky související s jeho hmotností, stářím (stádiem prenatálního vývoje) či výškou. Podobný princip je poté aplikován také ve vztahu k definičnímu vymezení plodu po potratu, který je již učiněn na zákonné úrovni, a to v ust. § 82 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o zdravotních službách“). V zásadě můžeme konstatovat, že vychází z negace definičních znaků mrtvě narozeného dítěte, když za plod po potratu považuje plod, který po vynětí nebo vypuzení z těla matky neprojevuje ani jednu ze známek života a jeho porodní hmotnost je naopak nižší než 500 g, popř. pokud je těhotenství kratší než 22 týdnů.³⁵

Ve vztahu k řešenému tématu je pak zásadní zejména zodpovězení otázky, jak může být s plodem po potratu a mrtvě narozeným dítětem naloženo. Až do účinnosti novely zákona o pohřbivnictví (č. 193/2017 Sb.) a souvisejících předpisů, obsahoval zákon o zdravotních službách dva postupy. Předně bylo podle ust. § 82 odst. 1 daného zákona možné použít plod po potratu pro potřeby vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, a to za zákonem stanovených podmínek. Pokud však nebyl tímto způsobem použit, pak bylo postupováno dle souvisejícího ust. § 91 zákona o zdravotních službách, který stanovoval, že se zpopelňuje spolu s dalším anatomicko-patologickým odpadem ve spalovně provozovatele.³⁶ V případě, kdy provozovatel nedisponoval vlastní spalovnou, byl celý proces realizován u jiného provozovatele nebo krematoria, a to na základě smluvního ujednání.³⁷ Z praktického hlediska bylo odborníky kritizováno nejen nedůstojné nakládání s pozůstatky lidských bytostí, byť v počátečním stádiu vývoje, ale také to, že nebyl

³⁵ Základem pro uvedené definice bylo zejména nařízení Komise (EU) č. 328/2011 ze dne 5. 4. 2011, kterým se provádí nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1338/2008 o statistice Společenství v oblasti veřejného zdraví a bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, pokud jde o statistiky příčin smrti, popř. doporučení Světové zdravotnické organizace (z hlediska stanovení hraniční hmotnosti a délky těhotenství). Srov. KOTRLÝ, Tomáš a Jana VALIŠOVÁ. Přidělování rodných čísel mrtvě narozeným dětem. In: STODOLA, Jiří a Miroslav KRATOCHVÍL (eds.). *Nejmění z nás: konference o právní ochraně osob před narozením* [online]. Moravská Ostrava: Bios – společnost pro bioetiku, 2016, s. 140–141 [cit. 7. 6. 2018]. ISBN 978-80-905358-4-8. Dostupné z: <http://nejmensiznas.cz/wp-content/uploads/2016/06/sbornik2015.pdf>

³⁶ K tomu je vhodné poznamenat, že až do okamžiku přijetí zákona o pohřbivnictví roku 2001 platila vyhláška č. 19/1988 Sb., o postupu při úmrtí a o pohřbivnictví, ve znění do 31. 12. 2001, která v ust. § 18 stanovovala, že: „Ostatky, zejména potravené nebo předčasně odňaté lidské plody, jakož i části těla nebo orgánů, odňaté žijícím nebo mrtvým osobám, a jiné ostatky, pokud se nepoužijí pro vědecké, léčebné preventivní nebo výukové účely, se uloží do země na pohřebišti nebo se zpopelní ve spalovnách zdravotnických zařízení, a to jen, není-li podezření z trestného činu.“ V důsledku přijetí zákona o pohřbivnictví byla tedy legislativní možnost vydání plodu po potratu k pohřbení znemožněna. Viz VETEŠNÍK, Pavel, Eva STRÁNSKÁ a Jaroslav ŠEJVL. *Zákon o pohřbivnictví. Zákon o válečných hrobech. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 4. ISBN 978-80-7478-680-8.

³⁷ Postup spočívající ve zpopelňování plodů po potratu ve spalovně byl v obdobné podobě zakotven již v ust. § 26 odst. 12 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění do 31. 3. 2012, který zrušil dosavadní legislativní definici mrtvě narozeného dítěte jako mrtvoly dle ust. § 24 odst. 1 nařízení ministra zdravotnictví č. 8/1955 Sb., o pohřbivnictví, ve znění do 30. 6. 1966.

dán zákonný nárok rodičů plodu po potratu na jeho řádné pohřbení, a to zvoleným způsobem.³⁸

Pokud se jedná o mrtvě narozené dítě, byla v jeho případě otázka postmortální ochrany ještě více problematická. Důvodem byla skutečnost, že mrtvě narozené dítě nebylo zákonem o pohřebnictví, ani zákonem o zdravotních službách nijak definováno a nebylo proto de iure považováno za mrtvé tělo či lidské pozůstatky. K jeho pohřbení rodiči tak zásadně docházelo pouze v případě spolupráce s neziskovým sektorem.³⁹ V opačném případě rozhodovalo o způsobu jeho pohřbení příslušné zdravotnické zařízení, a to podle vnitřních předpisů.⁴⁰ Právní úprava tedy na rozdíl od plodů po potratu nevyžadovala explicitně zpopelňování mrtvě narozených dětí ve spalovně provozovatele či krematoria, ale důsledek byl i přesto často totožný. To můžeme považovat za problematické hned z několika hledisek. Jednak jsme na začátku našeho výkladu poukázali na skutečnost, že nenarozené dítě je nepochybně člověkem, který se přirozeně vyvíjí nejen po dobu prenatálního období, ale po celou dobu své fyzické existence. V případě aplikace přirozeno-právní koncepce lidských práv a požadavku na rovnost všech lidí v důstojnosti a právech by tedy mělo být rovněž považováno za nositele důstojnosti a práv bez jakékoliv formy diskriminace. To samo o sobě vylučuje stav, kdy je úroveň postmortální ochrany nenarozeného dítěte klasifikována na dvě kategorie pouze z důvodu jiného stupně biologického vývoje.⁴¹

Druhé hledisko poté vychází z rodičovské perspektivy. Přestože není předmětem tohoto článku podrobně analyzovat práva rodičů na pohřbení svého dítěte, ať už k jeho úmrtí došlo před nebo až po porodu, nelze zpochybnit, že se jedná o problematiku, která s postmortální ochranou plodu po potratu či mrtvě narozeného dítěte neodmyslitelně

³⁸ Tato skutečnost vyvolávala další z mnoha paradoxů, neboť rodiče sice neměli zákonný nárok na vydání pozůstatků mrtvě narozeného dítěte, ale současně jim mohl být přiznán příspěvek na pohřeb neboli tzv. pohřebné ve smyslu ust. § 47 odst. 3 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

³⁹ Aktivní je v tomto ohledu například spolek Tobit, z. s., který často na vlastní náklady komunikuje se zdravotnickými zařízeními a zajišťuje vypravení pohřbu mrtvě narozených dětí, aby neskončily ve spalovně s anatomicko-patologickým odpadem. Z toho důvodu se rovněž velmi zasazoval o novelizaci zákona o pohřebnictví a souvisejících právních předpisů. Srov. *Tobit* [online]. @ 2014 [cit. 9. 6. 2018]. Dostupné z: <http://tobit.cz/>

⁴⁰ KOTRLÝ, Tomáš. Pohřbívání plodů po potratu a mrtvě narozených dětí v České republice. In: STODOLA, Jiří a Miroslav KRATOCHVÍL (eds.). *Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením* [online]. Brno: Bios – sdružení pro bioetiku, 2013, s. 76 [9. 6. 2018]. ISBN 978-80-905358-1-7. Dostupné z: <http://nejmensiznas.cz/wp-content/uploads/2014/05/sbornik2013.pdf>

⁴¹ V rozsudku ESLP ze dne 12. 6. 2014, věc *Marić proti Chorvatsku*, stížnost č. 50132/12, pak bylo kritizováno rovněž to, že právní úprava v oblasti nakládání s tělem mrtvě narozeného dítěte, které nesmí končit jako anatomicko-patologický odpad, nebyla v dotčeném právním řádu stanovena dostatečně předvídatelným a srozumitelným způsobem, což nezajišťovalo adekvátní ochranu proti svévoli a tedy rovněž proti zásahům do chráněných práv stěžovatelů.

souvisí.⁴² Pokud dojde k samovolnému potratu během těhotenství či narození mrtvého dítěte, představuje tato situace nepochybně výrazný zásah nejen do fyzického zdraví matky, ale také psychiky a dalšího života obou rodičů. Těhotenství totiž není pouhým okamžikem, ale několikaměsíčním přirozeným procesem, v rámci kterého vzniká mezi rodiči a nenarozeným dítětem silná emocionální vazba a vztah, který může být zcela legitimně přirovnáván ke stejnému vztahu, který vzniká mezi rodiči a jejich již narozeným dítětem.⁴³ Deprivace vzniklá ztrátou očekávaného dítěte pak může být ještě zesílena, pokud je rodičům legislativně odepřeno, aby mohli pozůstatky svého dítěte důstojně pohřbít.⁴⁴ Vedle argumentace nedůstojného nakládání s pozůstatky plodů po potratu a těly mrtvě narozených dětí tak byl zásah do soukromého a rodinného života rodičů dalším stěžejním argumentem, který motivoval nejen občanské iniciativy, podpořené mimo jiné stanoviskem veřejného ochránce práv, ale také některé zákonodárce a tehdejší ministryni pro místní rozvoj Karlu Šlechtovou k tomu, aby došlo k zásadní novelizaci dotčené právní úpravy a souvisejících předpisů, a to také ve vztahu k posílení postmortalní ochrany dítěte, které se nedožilo porodu.⁴⁵

42 Právo na respektování soukromého a rodinného života rodičů může nepřímo vést také k ochraně dalších aspektů osobnosti mrtvě narozeného dítěte. Jako příklad lze uvést rozsudek ESLP ze dne 2. 6. 2005, *Znamenskaja proti Rusku*, stížnost č. 77785/01, ve kterém bylo vyhověno stížnosti stěžovatelky, aby se její mrtvě narozené dítě nejmenovalo po mrtvém manželovi, kterému sice svědčila domněnka otcovství, ale nebyl biologickým rodičem. V daném případě ESLP stížnosti vyhověl, neboť nebyly předstřeny přesvědčivé důvody pro zásah do práva na soukromí a rodinný život a zachování stavu, kdy je právní domněnka v rozporu s biologickou realitou, která ani nebyla vnitrostátními orgány důvodně zpochybněna.

43 Obecný závěr o tom, že silný emocionální vztah k blízké osobě přetrvává také po její smrti, s čímž je jako součást práva na ochranu soukromého a rodinného života jednotlivce spojeno rovněž právo pozůstalých na pietu, vyslovil, byť k jinému skutkovému stavu, rovněž Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku ze dne 31. 1. 2018, č. j. 30 Cdo 3361/2007: „Je zřejmé, že přes smrt fyzické osoby pravidelně dále u osob jí nejbližších přetrvávají vytvořená a prožívaná rodinná pouta ve formě piety, resp. kultu, přičemž jejich význam pro prakticky každou pozůstalou fyzickou osobu je nepopíratelný. Proto necitlivý neoprávněný zásah proti této chráněné sféře fyzické osoby představovaný znemožněním realizace práva na pietu je zásahem do soukromí“.

44 V tomto kontextu je pak možné odkázat na závěry ESLP učiněné v jeho rozsudku ze dne 14. 5. 2008, *Hadri Vionnet proti Švýcarsku*, stížnost č. 55525/00. V něm příslušný soud uvedl, že právo rodičů účastnit se pohřbu jejich mrtvě narozeného dítěte a vzdát mu úctu, je možné podřadit pod poměrně široké vymezení čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, poskytujícího ochranu soukromého a rodinného života. V tomto kontextu ESLP doplnil, že stát se nemůže svého závazku umožnit rodičům výkon jejich práv zprostit tím, že bude argumentovat jejich nezájmem vidět tělo mrtvě narozeného dítěte, neboť je třeba zohlednit traumatický aspekt dané situace a rodiče o plánovaných opatřeních, resp. pohřbu, opětovně vyrozumět.

45 K tomu je vhodné doplnit, že Kancelář veřejného ochránce práv se přímo podílela na zpracování vládního návrhu ohledně novely zákona o pohřbnictví, a to účastí pověřeného zaměstnance na komisi zřízené za tímto účelem Ministerstvem pro místní rozvoj. Viz Budou mít rodiče právo na pohřbení mrtvě narozených dětí a vzniknou v Česku soukromé hřbitovy? *Ombudsman: Veřejný ochránce práv* [online]. Publikováno 15. 7. 2015 [cit. 11. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2015/budou-mit-rodice-pravo-na-pohrbeni-mrtve-narozenych-deti-a-vzniknou-v-cesku-soukrome-hrb/>

Přestože nebyl ohledně předloženého návrhu dán napříč politickým spektrem jednoznačný konsensus, novela zákona o pohřbivnictví (č. 193/2017 Sb.) byla nakonec přijata a nabyla účinnosti dne 1. 9. 2017.⁴⁶ Ve vztahu k postmortální ochraně dítěte, které se nedožilo porodu, je vhodné předně poukázat na vymezení základních pojmů v ust. § 2 písm. a), b) a c) novelizovaného zákona. Nově je totiž za tělo zemřelého považováno nejen mrtvé lidské tělo či jeho části po pohřbení, ale také mrtvě narozené dítě.⁴⁷ V podstatě se tak jedná o první zmínku či definici mrtvě narozeného dítěte nejen na úrovni podzákoného právního předpisu, ale přímo zákona. Podobně došlo pod písm. b) citovaného ustanovení k vymezení tzv. jiných lidských pozůstatků, pod které lze podřadit rovněž plod po potratu a po umělém přerušení těhotenství.⁴⁸ Jedná se o zcela zásadní posun oproti dřívější právní úpravě, o čemž svědčí zejména skutečnost, že obě kategorie, tedy jak tělo zemřelého, tak jiné lidské pozůstatky, jsou považovány za lidské pozůstatky, popř. ostatky, pakliže došlo k jejich pohřbení [ust. § 2 písm. c) a d) zákona o pohřbivnictví].

S tímto statutem je spojen zákoný požadavek na důstojné zacházení a možnost řádného pohřbení. Co se týče mrtvě narozeného dítěte, jakožto těla zemřelého, je na vypravení jeho pohřbu v ust. § 5 odst. 1 zákona o pohřbivnictví výslovně stanovena lhůta 96 hodin od oznámení úmrtí neboli předání listu o prohlídce zemřelého, přičemž ani po jejím marném uplynutí s ním nemůže být nadále zacházeno jako s anatomicko-patologickým odpadem.⁴⁹ Naopak je subsidiárně stanovena povinnost obce zajistit pohřbení slušným způsobem, a to podle místních zvyklostí.⁵⁰ Odlišný režim je poté stanoven ve vztahu

⁴⁶ Důvodů pro přijetí rozsáhlé novely bylo více, tedy nejen ve vztahu k otázce nakládání s plody po potratu a mrtvě narozenými dětmi. V tomto ohledu však bylo poukazováno na skutečnost, že současný stav je v rozporu s judikaturou ESLP a také legislativou v jiných evropských státech. Srov. Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbivnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. *Poslanecká sněmovna České republiky* [online]. S. 34–35 [cit. 11. 6. 2018]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/doc/00/11/66/00116674.pdf>

⁴⁷ Tím se tak na něj automaticky vztahuje právní úprava zacházení s tělem zemřelého podle ust. § 79 a násl. zákona o zdravotních službách, popř. trestněprávní ochrana ve smyslu ust. § 164 a násl. trestního zákoníku. V soukromoprávní rovině navíc nelze lidské tělo a jeho části, a to ani po smrti člověka, považovat za věc v právním slova smyslu, jak vyplývá z ust. § 493 NOZ.

⁴⁸ Důvodem k odlišení plodu po potratu a po umělém ukončení těhotenství je skutečnost, že nelze pojem potrat a interrupce považovat za synonyma, neboť potrat může být nejen umělý, ale také samovolný.

⁴⁹ Snahu o zpopelnování plodů po potratu odděleně od klinického odpadu můžeme pozorovat také v jiných státech, např. Skotsku. Kromě toho je vhodné poukázat na právní úpravu v sousedním Německu, Polsku a Slovensku, kde je legislativně umožněno pohřbívat nejen mrtvě narozené děti, ale také plody do potratu. Srov. VALÍŠOVÁ, Jana a Tomáš KOTRLÝ. Občanská společnost mění zacházení s dětmi, které zemřely před narozením. In: STODOLA, Jiří a Miroslav KRATOCHVÍL (eds.). *Nejmenší z nás: konference o právní ochraně osob před narozením* [online]. Moravská Ostrava: Bios – společnost pro bioetiku, 2014, s. 239–242 [cit. 12. 6. 2018]. ISBN 978-80-905358-2-4. Dostupné z: <http://nejmensiznas.cz/wp-content/uploads/2014/10/sbornik2014.pdf>

⁵⁰ Příslušnost obce je stanovena podle místa úmrtí nebo místa nalezení těla zemřelého. Podrobnosti v tomto ohledu stanovuje příslušný prováděcí právní předpis, kterým je vyhláška č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení, ve znění pozdějších předpisů.

k nakládání s jinými lidskými pozůstatky, neboť je podle ust. § 5a zákona o pohřebnictví poskytovatel zdravotních služeb, u něhož došlo k potratu či ukončení těhotenství na žádost ženy nebo ze zdravotních důvodů, povinen zajistit jejich uložení pro účely pohřbu po dobu 96 hodin od uvedené skutečnosti, která je považována za úmrtí.⁵¹

V této lhůtě mohou oprávněné osoby podle ust. § 114 odst. 1 NOZ, což budou zásadně rodiče, podat žádost o vydání jiných lidských pozůstatků. Pakliže v tomto ohledu neprojeví zájem, bude s plodem po potratu či obecně jinými lidskými pozůstatky naloženo podle speciálního právního předpisu, kterým je již uvedený zákon o zdravotních službách. Ten ovšem rovněž prošel ve vztahu k nakládání s plodem po potratu zásadní novelizací, když sice v ust. § 82 odst. 1 ponechal subsidiární možnost jeho použití pro účely vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, ale současně znemožnil, aby dále docházelo k jeho zpopelnění nedůstojným způsobem, a to spolu s anatomicko-patologickým odpadem. Tato změna přímo vyplývá z ust. § 91 zákona o zdravotních službách, který v poslední větě stanovuje, že: „...*Plody po potratu, které nebyly jako jiné lidské pozůstatky vydány k pohřbení postupem podle zákona o pohřebnictví, se zpopelňují v krematoriu odděleně od anatomicko-patologického odpadu, a to na základě smlouvy uzavřené mezi poskytovatelem a provozovatelem krematoria.*“ Její významnost souvisí především se skutečností, že na rozdíl od mrtvé narozeného dítěte, jehož postmortální ochrana byla až do okamžiku přijetí výše uvedené novely zákona o pohřebnictví nejasná, plody po potratu nebyly pravidelně vydávány k pohřbení nikoliv s odůvodněním, že se nejedná o zákonem stanovenou povinnost, ale především proto, že to zákon v podstatě výslovně neumožňoval.⁵²

3 Osobou po smrti, ale nikoliv za života...

Na základě předcházejícího výkladu tedy můžeme zrekapitulovat, že novelou zákona o pohřebnictví a souvisejících právních předpisů došlo ke zcela zásadnímu posunu

51 V tomto kontextu je vhodné poukázat na paradox, kdy zákonodárce používá pojem ukončení těhotenství, přestože je jinak interrupční legislativa nesprávně založena na používání pojmu umělé přerušování těhotenství. Nesprávnost spatřujeme v tom, že vlivem interrupce nelze hovořit o přerušování těhotenství, neboť přerušování je obecně, rovněž v procesně-právní teorii, považováno za stav, kdy určitý proces vlivem překážky neběží, ale po jejím odpadnutí dále pokračuje. Po provedení daného lékařského zákroku ovšem těhotenství přirozeně pokračovat nemůže. Z toho důvodu používáme v textu vyjma citací názvu právních předpisů a jejich obsahu pojem umělé ukončení těhotenství. Srov. HAŠKOVCOVÁ, Helena. Interrupce – stále aktuální problém. *Moderní babičtví* [online]. 2004, č. 3, s. 1 [cit. 12. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.levret.cz/publikace/casopisy/mb/2004-3/?pdf=148>

52 K tomu srov. znění ust. § 91 zákona o zdravotních službách ve znění do 31. 8. 2017: „*Části těla odebrané v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb, plod po potratu, plodové vejce, plodové lůžko (placenta) nebo těhotenská sliznice, odebrané části těla zemřelého nebo tkáně a buňky, které byly určeny pro výrobu léčiv, k vědeckým, výzkumným nebo výukovým účelům, nebo orgány, tkáně a buňky určené pro použití podle zákonů upravujících nakládání s lidskými orgány, tkáněmi nebo buňkami a nebyly pro tyto účely použity, se zpopelňují ve spalovně poskytovatele, nemá-li poskytovatel vlastní spalovnu, ve spalovně jiného poskytovatele nebo v krematoriu, a to na základě smlouvy uzavřené s jiným poskytovatelem nebo provozovatelem krematoria. Obdobně se postupuje, jde-li o odebrané části těla zemřelého, které byly použity k vědeckým, výzkumným nebo výukovým účelům s tím, že jejich zpopelnění zajišťuje a hrađí ten, kdo je použil.*“

v oblasti posílení postmortální ochrany dítěte, které se nedožilo porodu. Přestože zákonodárce setrval na dosavadní dvojkolejnosti nakládání s pozůstatky mrtvě narozeného dítěte a plodu po potratu, a to na základě zohlednění hmotnostních či vývojových kritérií, u obou uvedených kategorií stanovil jasná pravidla ohledně nakládání s jejich pozůstatky a ostatky. K mnohem výraznější změně nepochybně došlo v případě mrtvě narozeného dítěte, které je nově považováno za tělo zemřelého, což v důsledku znamená, že s nadsázkou až posmrtně získává status osoby.⁵³

Jedná se tak o jeden z mnoha paradoxů, na které jsme v textu upozornili. V průběhu prenatalního vývoje totiž nelze nascitura považovat s odkazem na ústavněprávní zakotvení práva na život a související veřejnoprávní legislativu v oblasti interrupcí, asistované reprodukce či výzkumu na embryích, za osobu, která by byla z pozitivně-právního hlediska nositelem lidských práv. Tato skutečnost pak nemůže být vyvážena ani tím, že je nenarozené dítě v oblasti soukromého práva, byť na základě právní fikce, považováno již od početí za nositele právní osobnosti. Existence tohoto statusu je totiž vázána na stěžejní podmínku, a to dožití se porodu. Z hlediska nabytí statusu nositele lidských práv a jejich ochrany je tak nepochybně nadále favorizován okamžik narození, který je z biologického hlediska sice významným, ale pouze dílčím a rozhodně ne výchozím momentem ve vývoji každého člověka.

Pokud ovšem není člověk v průběhu prenatalního vývoje považován za rovnoprávnou osobu, proč je mu posmrtně (v případě mrtvě narozeného dítěte) přiznána stejná ochrana, jako všem osobám? V rámci diskuzí o přijetí analyzované novely zákona o pohřbnictví bylo často argumentováno právě tím, že nelze s člověkem zacházet jako s anatomicko-patologickým odpadem, přestože se nachází teprve na počátku svého biologického vývoje. S touto argumentací se zcela ztotožňujeme, ale neposkytuje nám odpověď na otázku, proč se tento přístup nepromítne také do platné a účinné právní úpravy v oblasti veřejného práva, která v různých ohledech umožňuje instrumentalizaci či dokonce destrukci nenarozeného života, a to nikoliv pouze z důvodu ochrany života a zdraví, ale také za účelem realizace práva na soukromý a rodinný život jiných osob či vývoje nových medicínských postupů. Nelze však na jednu stranu posilovat postmortální ochranu dítěte, které se nedožilo porodu, a to dokonce až na úroveň ochrany poskytované již dospělým jedincům, ale současně o nenarozeném dítěti, byť týden před jeho narozením, mluvit jako o potenciální lidské osobě, která může být až v budoucnu nositelem práva na život, lidské důstojnosti a dalších základních práv.

Podle našeho názoru se jedná o důsledek toho, že v současné době moderních technologií a empiricky ověřitelných poznatků ohledně počátku a vývoje lidského života v průběhu prenatalního období, nelze nadále argumentovat tím, že u nenarozeného

⁵³ Opět poukážme na rozpor mezi právní fikcí neexistence nascitura podle ust. 25 NOZ a zákonným vymezením mrtvě narozeného dítěte jako těla zemřelého, kterému je poskytována nejen veřejnoprávní, ale také soukromoprávní ochrana.

dítěte není ještě dána plná přítomnost vědomí, organizovaného těla či soběstačnosti, neboť jsou nepochybně dány v rovině aktivní potence, jejíž realizace je naprosto přirozeným, kontinuálním a nikdy nekončícím procesem.⁵⁴ Z toho důvodu se jedná o velmi dobrý argument k tomu, aby se právní úprava v oblasti pohřebnictví novelizovala, neboť mohou v tomto ohledu vzniknout pouze problémy administrativního a organizačního charakteru. Jiná situace ovšem panuje ve vztahu k formulaci právního statusu nenarozeného dítěte a související úrovně právní ochrany, neboť má zcela zásadní vliv na fungování dalších institutů a realizaci práv a zájmu jiných osob či státu. Jak ostatně bylo diskutováno rovněž v rámci citovaného záznamu ze schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů roku 1991, a to během formulace a přijetí čl. 6 odst. 1 Listiny, jedním z předních důvodů pro nepřiznání nasciturovi status osoby byla skutečnost, že by v důsledku toho logicky muselo dojít k výrazné restrikci interrupční legislativy a souvisejících předpisů, včetně nezbytnosti zodpovědět nově vzniklé právní otázky: Jak vyřešit vzájemné ohrožení dvou lidských životů, které společně tvoří dualitu v jednotě? Je možné podrobit kolidující právo na život dítěte a jeho matky testu proporcionality? Bude mít přiznání práva na život nenarozenému dítěti za následek zpomalení biomedicínského vývoje a snížení efektivity reprodukční medicíny? Přestože nijak nezpochybňujeme složitost těchto otázek, domníváme se, že se jejich zodpovězení nebude možné věčně vyhýbat pouze tím, že nenarozené dítě sice označíme za člověka, ale současně mu bez racionálního zdůvodnění přiznáme pouze právní ochranu „druhé kategorie“.

Závěr

Cílem tohoto článku bylo zabývat se současným pojetím právního statusu nenarozeného dítěte v České republice, a to se zaměřením na úroveň jeho postmortální ochrany za předpokladu, že se nedožije porodu. Za tímto účelem jsme tedy nejprve v první kapitole věnovali v kontextu absence ucelené mezinárodní a evropské právní úpravy pozornost veřejnoprávnímu a soukromoprávnímu statusu nenarozeného dítěte, který je koncipován zcela odlišným způsobem. Zatímco v oblasti veřejného práva je úroveň právní ochrany nenarozeného dítěte, resp. přípustnosti nedůstojných a destruktivních zásahů do jeho tělesné integrity, regulována právními předpisy v oblasti reprodukční medicíny poměrně liberálním způsobem, soukromoprávní úprava je naopak vystavěna na podmíněném fingování jeho narození již k okamžiku početí. To má za následek skutečnost, že je nositelem právní osobnosti, avšak pouze za předpokladu, že se dožije porodu. V opačném případě se na něj hledí, jako by nikdy neexistoval.

V tomto kontextu jsme se dále zaměřili na problematiku stanovení okamžiku smrti, včetně souvisejícího definičního vymezení a nakládání s plodem po potratu a mrtvě

⁵⁴ K podstatě a realizaci procesu oplození srov. CARBONE, Giorgio. Lidské embryo: někdo, nebo něco? In: ČERNÝ, David (ed.). *Lidské embryo v perspektivě bioetiky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 17–26. ISBN 978-80-7357-648-6.

narozeným dítětem. Poukázali jsme na skutečnost, že až do okamžiku novely zákona o pohřebnictví a souvisejících právních předpisů, byla postmortální ochrana mrtvě narozeného dítěte nejasná a ve vztahu k plodu po potratu dokonce ze zákona vyžadovala jeho nedůstojné zpopelnění spolu s anatomicke-patologickým odpadem. Ke změně toho přístupu pak došlo již uvedenou novelizací, která sice ponechala dvojí režim nakládání s pozůstatky dítěte, které se nedožilo porodu, ale současně v tomto ohledu stanovila jasná a přísnější pravidla. Konkrétně nově zakotvila časově podmíněnou možnost vypravení pohřbu plodu po potratu nebo jeho zpopelnění ve spalovně poskytovatele důstojnějším způsobem. Co se týče mrtvě narozeného dítěte, to bylo dokonce podřazeno pod pojem mrtvého těla, čímž mu je nadále fakticky poskytnuta stejná právní ochrana, jako kterékoliv jiné zemřelé osobě. Závěrem jsme sice akcentovali přínosnost uvedených legislativních změn, ale současně jsme byli kritičtí k tomu, že zcela nekorespondují s tím, jaký status je *de lege lata* přiznáván nenarozenému dítěti během života. To je totiž účelově degradováno na pouhou osobu v potenci, která může být v rozporu se současným stavem poznání a deklarovanou přirozenoprávní povahou lidských práv použita, zamražena či dokonce usmrcena, a to v souladu se zákonem.⁵⁵

⁵⁵ Tímto závěrem však nechceme nijak zpochybnit úsilí všech osob či neziskových organizací, které se zasloužily o pozitivní změnu právní úpravy v oblasti postmortální ochrany mrtvě narozeného dítěte a plodu po potratu. Naopak považujeme za vhodné, aby bylo tímto směrem pokračováno také ve vztahu k rekonstrukci právního statusu nenarozeného dítěte, a to v souladu s moderními poznatky vědy a deklarovanou úctou k životu všech členů lidské rodiny.